

ОСОБЛИВОСТІ ОБЛІКУ ДИВІДЕНДІВ В УМОВАХ ПЕРЕХОДУ НА МІЖНАРОДНІ СТАНДАРТИ БУХГАЛТЕРСЬКОГО ОБЛІКУ

З розвитком ринкових відносин дивіденди стають все більш популярною формою доходів юридичних і фізичних осіб, а отже, важливим об'єктом обліку та аудиту. У статті висвітлено основні питання обліку та оподаткування дивідендів, систематизовано основні методи їх визначення та форми виплати.

Одним з важливих моментів роботи акціонерного товариства є дивідендна політика його керівництва, яка суттєво впливає на ціну акцій підприємства. Світова практика показує, що дивідендна політика повинна мати довгостроковий характер, тобто, вирішуючи питання розподілу прибутку поточного року, необхідно мати план розвитку компанії на кілька років уперед. Дивіденди як наслідок дивідендної політики - показник захищеності акціонерів. Дивіденди є грошовим доходом засновників і певною мірою сигналізують їм про успішність фінансово-господарської діяльності підприємства.

Відповідно до п.1.9. ст.1 закону України «Про оподаткування прибутку підприємств» №283/97-ВР від 22.05.97р., «дивіденди - це платіж, який провадиться юридичною особою на користь власників емітованих цією юридичною особою корпоративних прав, у зв'язку з розподілом частини її прибутку». На нашу думку, більш прийнятним є визначення дивідендів, запропоноване законом України «Про господарські товариства» від 19.09.91р. №1576-ХІІ: «дивіденди - це частина прибутку, розподіленого пропорційно внеску до статутного фонду товариства кожного із засновників».

У П(С)БО 15 «Доход» наводиться визначення дивідендів як частини чистого прибутку, розподіленого між учасниками (власниками) згідно з їх частками участі у власному капіталі підприємства.

Таким чином, визначення поняття «дивіденди» в П(С)БО 15 не суперечить закону України «Про оподаткування прибутку підприємств» та закону України «Про господарські товариства». Щоправда, на сьогодні

ще дискусійними є питання можливості нарахування і виплати дивідендів на підприємствах з приватною формою власності. Зокрема, О. Дмитрієва і О.Башинський, опираючись на законодавство, зокрема, закон України «Про господарські товариства» (п. «б» ст.10), закон України «Про оподаткування прибутку підприємств», закон України «Про власність» від 07.02.91р. №697-ХІІ, закон України «Про підприємства в Україні» від 27.03.91р. №887-ХІІ, стверджують, що нарахування і виплата дивідендів можливі тільки на підприємствах з колективною формою власності. На підприємствах з державною і приватною формами власності - це просто розподіл прибутку і поняття «дивіденди» до них не застосовується [1, с.10].

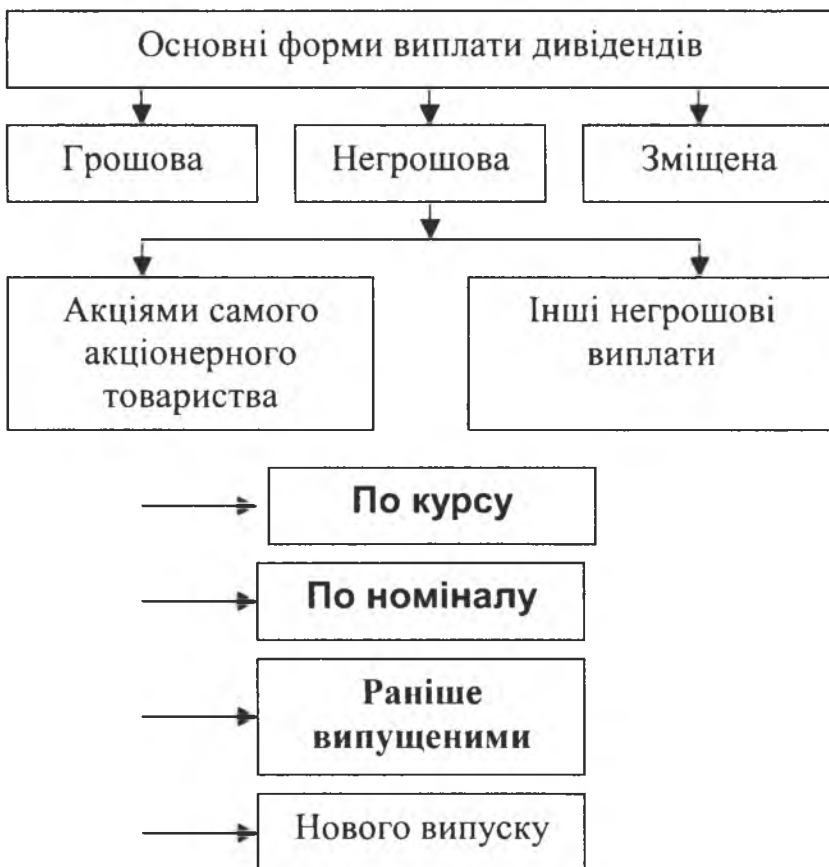
Ряд авторів, зокрема Л. Церетелі вважає, що нарахування і виплата дивідендів можливі також у приватному підприємстві. Виходячи з поняття «дивіденди», сформульованого у законі України «Про оподаткування прибутку підприємств», де сказано, що «дивіденди - платіж, що провадиться юридичною особою на користь власників... корпоративних прав..., у зв'язку з розподілом частини її прибутку» (п. 1.9.); а також поняття «корпоративні права», визначені даним законом як «права власника на частину (пай) у статутному капіталі юридичної особи, включаючи права на ... отримання відповідної частки прибутку такої юридичної особи» (п. 1.8.), дослідник доводить, що у приватному підприємстві, яке має статутний капітал (згідно з зареєстрованим в установленому порядку Статутом), частка засновника у статутному капіталі становить 100%. Тобто єдиний засновник має корпоративні права, і у випадку розподілу прибутку виплата є не що інше, як дивіденди [2, с.5].

На нашу думку, обидві теорії мають право на існування. Хоча ми все ж більше схиляємось до першої з них, оскільки дивіденди (від лат. *dividendus*) - те, що слід поділити, що само по собі обумовлює кілька власників. Крім того, корпоративні права є похідними від таких понять, як корпорація, корпоратив-

на власність, тобто колективна власність. Отже, дивіденди можуть виплачуватись тільки на підприємстві колективної форми власності.

З метою врегулювання даного питання Комітет Верховної Ради України з питань фінансів та банківської діяльності листом «Про деякі питання оподаткування» від 09.12.99р. № 06-10/847 визначив наступне: виходячи з норм закону України «Про оподаткування прибутку підприємств» та закону України «Про підприємства в Україні», фізична особа (як і юридична) – засновник приватного (дочірнього) підприємства – є власником 100% капіталу такого підприємства, включаючи право на управління і отримання відповідної частки прибутку у вигляді дивідендів.

Основні форми виплати дивідендів наведено на *рис. 1*.

Рис. 1. Основні форми виплати дивідендів

Як правило, дивіденди, виплачені акціями, – це акції, пропорційно розподілені серед акціонерів. Цілий ряд підприємств використовує наведену форму, враховуючи її переваги:

- збереження оборотного капіталу і підтримка постійності сплати дивідендів;
- збільшення і збереження постійного капіталу підприємства.

Дивіденди, сплачені акціями, – це спосіб капіталізації невикористаного прибутку. Він перерозподіляється і збільшує статутний капітал (у випадку додаткової емісії). Вільні грошові кошти можуть використовуватись для реалізації будь-яких інвестиційних проєктів.

З метою узагальнення інформації про нарахування та виплату дивідендів планом рахунків (наказ Мінфіну України від 30.11.99р. №291) передбачено субрахунок 671 «Розрахунки за нарахованими дивідендами» рахунка 67 «Розрахунки з учасниками». На субрахунку 671 «Розрахунки за нарахованими дивідендами» обліковуються дивіденди, нараховані власникам простих і привілейованих акцій (часток у статутному капіталі) за рахунок прибутку або інших джерел, передбачених статутними документами. За кредитом вказаного рахунку відображається збільшення заборгованості підприємства перед засновниками й учасниками, а за дебетом – її зменшення (погашення), в тому числі реінвестування дивідендів. Аналітичний облік за цим рахунком ведеться як у розрізі кожного засновника, так і за видами виплат.

Відповідно до П(С)БО-2 «Баланс» заборгованість підприємства його учасникам (засновникам), пов'язана з розподілом прибутку, тобто з нарахуванням дивідендів, відображається у р.590 «Поточні зобов'язання щодо розрахунків з учасниками». Виплачену емітентом суму дивідендів має бути відображено в р.350 «Виплачені дивіденди» звіту про рух грошових коштів (П(С)БО 4"Звіт про рух грошових коштів»).

Як і ціла низка інших операцій з цінними паперами, нарахування і виплата дивідендів призводить до змін у власному капіталі.

Як і ціла низка інших операцій з цінними паперами, нарахування і виплата дивідендів призводить до змін у власному капіталі.

Як і ціла низка інших операцій з цінними паперами, нарахування і виплата дивідендів призводить до змін у власному капіталі.

Вони цікаві не тільки самому підприємству, але й зовнішнім користувачам інформації, у першу чергу акціонерам. Відповідна інформація знаходить відображення у звіті про власний капітал, порядок складання якого передбачений П(С)БО 5 «Звіт про власний капітал», затверджений наказом Міністерства фінансів України №87 від 31.03.99р. Він тісно зв'язаний з бухгалтерським балансом, який розкриває стан капіталу на звітну дату, але не надає інформацію про джерела його утворення чи зміни. Звіт про власний капітал відображає зміни в акціонерному капіталі і дає можливість виявляти операції, які впливають на його величину. Згідно з П(С)БО 5 «Звіт про власний капітал» дані наведені в ньому доповнюються необхідними розшифровками, де наводиться інформація про загальну кількість і номінальну вартість випущених акцій, їх види, суму накопичених дивідендів за привілейованими акціями. Таким чином, на основі отриманих звітів і розшифровок акціонер як теперішній, так і майбутній має повну інформацію про структуру капіталу, його зміни впродовж звітного періоду і фінансовий стан підприємства в цілому.

Типову кореспонденцію з нарахування та виплати дивідендів наведено в *табл. 1.1*.

Відповідно до закону України «Про оподаткування прибутку підприємств» підприємство-емітент (після прийняття рішення щодо сплати дивідендів своїм засновникам-резидентам України) зобов'язане нарахувати і справляти податок на дивіденди у розмірі 30% від нарахованої суми за рахунок таких виплат незалежно від того, є воно платником податку на прибуток чи ні. Зазначений податок повинен сплачуватися до бюджету або до, чи одночасно з виплатою дивідендів.

Існують відмінності у позиції бухгалтерського і податкового обліку з приводу трактування податку на дивіденди: в бухгалтерському обліку податок на дивіденди справляється за рахунок джерела виплати (при цьому сама виплата здійснюється за рахунок прибутку), а податок на прибуток списується на витрати діяльності. В податковому ж обліку маємо симбіоз: податок на дивіденди також сплачується за рахунок виплати, але по суті є податком на прибуток, а точніше - своєрідним авансовим перерахунком податку на прибуток. Отже, після нарахування і справляння до бюджету податку на дивіденди перед підприємством – емітентом постають питання відображення проведених операцій у податковому і бухгалтерському обліку та звітності.

Таблиця 1.1

Облік нарахування та виплати дивідендів

Зміст операції	Кореспонденція рахунків	
	Дебет	Кредит
1. Оголошено та нараховано дивіденди	443	671
2. Утримано податок на дивіденди	671	641
3. Сплачено до бюджету податок на дивіденди	641	311
4. Виплачено дивіденди фізичним особам товарами:		
– на суму дивідендів за вирахуванням податку;	671	702
– на балансову вартість товарів;	902	28
– на суму ПДВ.	702	641
Списано на фінансові результати дохід від реалізації.	702	791
Списано на фінансові результати собівартість реалізованих товарів	791	902
5. Виплачено дивіденди юридичним особам з поточного рахунку в банку:		
– нерезидентам;	671	312
– резидентам	671	311
6. Нараховано дивіденди акціями, що розподілені між акціонерами пропорційно:		
– на номінальну вартість;	443	40
– на різницю між номінальною та ринковою вартістю.	443	421

Сплата акціонерним товариством податку на дивіденди до бюджету здійснюється за рахунок утримання з акціонерів нарахованих дивідендів, тобто частини чистого прибутку, що спрямовується на виплату дивідендів. На суму оплаченого акціонерним товариством податку на дивіденди зменшується загальна сума нарахованого підприємству податку на прибуток. Таким чином, має місце перерозподіл частини чистого прибутку, спрямованого на виплату дивідендів та його повернення акціонерному товариству. Доходи, отримані суб'єктами господарювання у формі дивідендів від підприємств-резидентів, не оподатковуються податком на прибуток. Отже, до бюджету фактично не надходять кошти від оподаткування дивідендів. Виникає запитання – чи доцільно зберігати такий порядок оподаткування дивідендів?

У п.п. 3.2.7. п. 3.2. ст. 3 закону України «Про податок на додану вартість» від 03.04.97р. №168/97- ВР передбачено, що при здійсненні операцій з виплати дивідендів не є об'єктом оподаткування ПДВ тільки ті з них операції, що здійснюються у грошовій формі або у формі цінних паперів (корпоративних прав). При виплаті ж дивідендів товарно-матеріальними цінностями податкові зобов'язання з ПДВ нараховуються відповідно до ст.4 закону України «Про податок на додану вартість», оскільки при цьому відбувається проста реалізація товарно-матеріальних цінностей у рахунок погашення зобов'язаності за нараховані дивіденди.

У результаті приватизації власниками корпоративних прав цілої низки підприємств виступають фізичні особи. Згідно з п.1 ст.2 закону України «Про збір на обов'язкове державне пенсійне страхування» (зі змінами та доповненнями), з таких дивідендів не утримується прибутковий податок, не сплачуються збори до Пенсійного фонду та Фонду соціального страхування, а також не передбачено будь-яких обмежень щодо форм виплати дивідендів. Пунктом 3 ст.2 цього закону не передбачено утримання із сум дивідендів 0,5% збору на обов'язкове соціальне страхування на випадок безробіття. Тому за рішенням загальних зборів акціонерів дивіденди можуть виплачуватись у натуральній формі. Хоча дивіденди не можна прирівнювати до заробітної плати, все ж доцільно взяти до уваги постанову Кабінету Міністрів

України від 03.04.93р. №244 «Про перелік товарів, не дозволених для виплати заробітної плати натурою».

Маса дивіденду може встановлюватись за принципом «залишку», розрахунково чи у відсотках до номіналу акції, її розмір встановлюється розрахунково (за формулою) і затверджується на загальних зборах акціонерів:

$$M\delta = Pr - P - B - P - I\Phi, \quad (1.1.)$$

де $M\delta$ – маса дивіденду; Pr – прибуток;

P – податки, збори і відрахування, здійснювані відповідно до діючого законодавства України;

B – витрати на утримання акціонерного товариства;

P – резервний фонд (не менше 25% статутного фонду акціонерного товариства, річні відрахування від чистого прибутку не менше 5%);

$I\Phi$ – інвестиційний фонд. Дивідендна ставка встановлюється, виходячи з розрахунку:

$$Dc = M\delta : Ck * 100, \quad (1.2.)$$

де Dc – дивідендна ставка, у відсотках;

Ck – статутний капітал на момент розрахунку дивідендної ставки. Нарахований дивіденд розраховується за формулою:

$$D' = Hв * Dc * C, \quad (1.3.)$$

де D' – нарахований дивіденд акціонера;

$Hв$ – номінальна вартість акції;

C – кількість акцій, які належать акціонеру.

Сума дивідендів, яка виплачується акціонеру:

$$D = D' - Pn, \quad (1.4.)$$

де D' – сплачений дивіденд;

Pn – прибутковий податок з громадян на дивіденди.

Нарахований дивіденд (D'') визначається з врахуванням терміну впродовж якого акціонер володіє акціями:

$$D'' = Hв * Dc * C * U : 365 * 100, \quad (1.5.)$$

де D'' – нарахований дивіденд за звітний період конкретному акціонеру;

U – термін володіння акціями впродовж звітного періоду, в днях.

Відповідно до п.7.8.1 п.7.8. ст.7 закону України «Про оподаткування прибутку підприємств» підприємство-емітент отримало право на нарахування і виплату дивідендів незалежно від того, чи була його діяльність впродовж звітного періоду прибутковою за наявності інших власних джерел. Винятком

є ті підприємства-емітенти, що мають у складі засновників – нерезидентів. За наявності чистого прибутку, що залишився у розпорядженні підприємства після оподаткування, джерела нарахування дивідендів не викликають питань. Розглянемо що ж мається на увазі у законі під «іншими власними джерелами». Ними можуть бути:

- страховий (резервний) фонд підприємства;

- нерозподілений прибуток минулих років.

Фонди спеціального призначення та економічного стимулювання, що раніше могли створюватись на підприємствах, використовувались для виплати дивідендів, тепер, з переходом на Національні стандарти бухгалтерського обліку, на підприємствах не створюються.

Суму, яка спрямовується на сплату дивідендів, слід відкорегувати з урахуванням таких моментів:

- у відповідності до закону України “Про господарські товариства», «розмір щорічних відрахувань у резервний (страховий) фонд

передбачається установчими документами, але не може бути менше 5% суми чистого прибутку;

- значний розмір довгострокової дебіторської заборгованості, сумнівної дебіторської заборгованості, а, можливо, і поточної дебіторської заборгованості також може зменшити суму.

Відповідно до статті 32 закону України «Про господарські товариства» акціонерне товариство має право викупити в акціонера оплачені ним акції тільки за рахунок сум, що перевищують статутний капітал для їх наступного перепродажу, розповсюдження серед своїх працівників або анулювання.

Вказані акції повинні бути реалізовані або анульовані протягом не більше одного року. Впродовж цього періоду розподіл прибутку, а також голосування і визначення кворуму на загальних зборах акціонерів провадиться без урахування придбаних акціонерним товариством власних акцій.

У світовій практиці існує ряд методів здійснення дивідендної політики, які наведено на *рис. 2*.

Рис. 2. Методи визначення дивідендів

Дивіденд здійснює вирішальний вплив на курс акцій, оскільки останній прямо пропорційний величині виплачуваного за ними дивіденду. Від нього залежить також і ліквідність акцій. Дивіденд є вразливим індикатором стану кон'юнктури, його різкі зміни свідчать про повороти в тенденціях господарського розвитку. У зв'язку з розгорнутими в Україні процесами приватизації та корпоратизації державних підприємств, формування ринку цінних паперів, дивіденд стає поширеною формою доходів підприємств і громадян, а отже стає об'єктом обліку, аналізу та аудиту. З переходом на міжнародні стандарти бухгалтерського обліку змінилися підходи до обліку дивідендів, він здійснюється з позицій методу нарахування дивідендів, самостійно визначеного підприємством відповідно до обраної облікової політики. З'явився спеціальний рахунок для нарахування і виплати дивідендів. Фінансова звітність значно поповнилась інформацією про дивіденди, завдяки якій можна зробити висновок про ефективність роботи підприєм-

ства, його потенційні можливості, а отже, оцінити його інвестиційну привабливість. Причому інформація стає зрозумілою не тільки для українського, але й для іноземного інвестора. Однак для підвищення інвестиційної привабливості вітчизняних підприємств, слід відрегулювати законодавчу базу і передусім податкове законодавство.

1. Дмитрієва О., Башинський О. Порядок відображення у бухгалтерському обліку нарахування і виплати дивідендів // Все про бухгалтерський облік. - 2000. - №15. - С. 10-14; №17. - С.8-11.

2. Церетелі Л. Облік та оподаткування дивідендів. // Все про бухгалтерський облік.- 1999.- №16. -С.5-7.

3. Закон України Про оподаткування прибутку підприємств// Баланс. - 1998.- №1. - С.3-35.

4. Положення (стандарти) бухгалтерського обліку. // Баланс. - 2000.- №1. — С.4-27.

With the development of market relationships dividends have become a more popular form of incomes for juridical and physical persons, therefore an important object of account and audit. Main problems of account and taxation of dividends, basic methods of their determination and disbursement are revealed and systematized in the article.

Сисак Л. І., Дмитришин М. І., Дмитришин Р. І.

ГРОШОВІ ПОТОКИ НАСЕЛЕННЯ ІВАНО-ФРАНКІВСЬКОЇ ОБЛАСТІ: СТРУКТУРНИЙ АНАЛІЗ ТА ПРОГНОЗУВАННЯ

У статті подано теоретико-методологічні рекомендації щодо моделювання грошових доходів і витрат населення. Побудовано прогнозу модель формування і розподілу балансу доходів і витрат населення на основі використання методів нелінійної оптимізації. Особливістю цієї моделі є реалізація принципу багатоступеневої можливості використання в ролі об'єктів управління як доходної, так і витратної частин балансу.

Одним із способів побудови гнучкої системи планування та прогнозування є розробка економіко-математичних моделей, які дають змогу розв'язувати характерні для управлінської практики завдання з метою знаходження прогнозованих значень розподілу доходів і витрат нами запропонована економіко-математична модель, реалізація якої в певній мірі дає змогу зробити пропозиції щодо збалансування доходної і витратної

частин. Розроблена модель узагальнює результати отримані в роботі [1]. Надалі використовуємо наступні позначення:

i – номер статті доходів (видатків);

n – кількість статей доходів (видатків);

t – номер року;

m – кількість років базового періоду;

T – кількість років прогнозного періоду;

P_{it} – питома вага доходів (витрат) за i -ою статтею в t -му році, тобто

$$P_{it} = R_{it} / R_t, \quad 1 \leq i \leq m, \quad 1 \leq t \leq m + T;$$

R_{it} – грошовий доход (витрати) за i -ою статтею в t -му році (для $t, 1 \leq t \leq m$, значення R_{it} відоме, а для $t, m + 1 \leq t \leq m + T$, його потрібно визначити);

R_t – грошовий доход (витрати) за всіма статтями в t -му році (для $t, 1 \leq t \leq m + T$);

$Q_i(t, a^t)$ – функція від t відомого виду із